

פניני תרגום יונתן

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

גיליון מספר: 187

פרשת בהעלותך

לזכרון טוב לפני אלוקיכם. גם השטן מתערבב לקול
[תדעתכם, אני הוא ה' אלוקיכם]

מבואר שת"י פירש את ענין 'הזכרון', כדי שהשטן יתערבב מקול התרועה שיתקעו בחצוצרות. וצ"ב שבשלמא בראש השנה מובן שיש צורך לערבב את השטן, מכיון שהוא בא לקטרג בזמן הדין. אך מדוע יש צורך לערבב את השטן בר"ח וביתר המועדים?

ואולי ניתן ליישב על פי הנאמר במשנה: (ר"ה טז.) "בארבעה פרקים העולם נידון". והיינו שכל מועד הוא יום דין שבו דנים על ענין אחר. בפסח על התבואה. בעצרת על פירות האילן. בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון. ובחג הסוכות על המים. ולפיכך יש טעם לערבב את השטן.

אמנם בדברי ת"י, מצינו הבדל מהותי בין ערבוב השטן בר"ה, לערבוב השטן בשאר המועדים. כי הלא בר"ה תוקעים ב' פעמים - תקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד.

והטעם בזה מבואר בגמ' (ר"ה טז:) כדי לערבב את השטן, וברש"י שם פירש שמתוך שרואה השטן שישראל מחבבין את המצוות לעשות ב' פעמים, מתערבב. ובתוס' (שם, ר"ה טז:) הביא מהערך, שהשטן חושש שקול השופר הוא השופר הגדול שיתקע 'ביום ההוא'. ויודע השטן שביום זה יבוא אל סופו. ולכך תוקעים פעמיים (מיושב ומעומד) כי בפעם הראשונה 'נבהל ולא נבהל'. אך כאשר שומע שתוקעים שוב, בטוח הוא שזהו קול השופר הגדול.

ולכאוף נראה מדבריהם שרק התקיעות השניות מועילות

ותקעתם בחצצרת... והיו לכם
לזכרון • האם יש צורך לערבב את השטן

במועדים?

(במדבר י, י) וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי
חדשיכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי
שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אליכם אני יי
אליכם:

מדוע יש צורך לתקוע במועדים בחצוצרות?

בפסוק נאמר: 'והיו לכם לזכרון לפני אלוקיכם'. ופירש הרמב"ן שענין התקיעה במועדים הוא לרחמים - לעורר רחמים על בני ישראל. והחזקוני פירש: 'כדי שישמעו ישראל וידעו כי הקרבנות קרבים, ויכונו לבם לשמים'. ותקיעה שתוקעים בעת ההקרבה, יועיל להם, להזכיר את זכות הקרבנות בעת שיתקעו בחצוצרות בשעת מלחמה.

בת"י מבואר ענין אחר:

וביום חדותכון ומועדיכון וברישי ירחיכון, ותתקעון
בחצצרתא על עלותכון ועל נכסת קודשיכון, ויהון
לכון לדוכרנא טבא קדם אלהכון. ב'רם סטנא מתערבב
לקל יבבותכון, אנא הוא יי אלהכון:

[וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ותקעתם
בחצוצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם

אל נא תעזב אתנו... והיית לנו לעינים • האם יתרו שב לבסוף לארצו? ומה הפירוש והיית לנו לעינים?

(במדבר י, לא) ויאמר אל נא תעזב אתנו כי על פי ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים:

מה הפירוש 'והיית לנו לעינים'?

רש"י מפרש ג' פירושים: א. לשון עבר כמש"כ אונקלוס: 'וגבורן דאתעבידו לנא חזיתא בעיניך' - את הגבורות שנעשו לנו ראית בעיניך. ב. לשון עתיד: 'כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו' (והיינו שכאן רמזו לו על העצה שנתן להם להעמיד שרי אלפים וכו'). ג. שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו, שנאמר 'ואהבתם את הגר'.

אולם האב"ע פירש ב' פירושים נוספים: א. 'להראות הדרך'. והיינו שהכיר היטב את המדבר, וכמש"כ הרמב"ן 'כי מדעתך המדבר, תהיה לנו לעינים בכבוש הארצות, ותורנו הדרך אשר נעלה בה'. ב. 'ורבים אומרים כי והיית לשון עבר' - רמז על העצה שנתן למשה שהראה לו מה שלא ידע וזה טעם לעינים. (כלומר הפירוש שרש"י הביא בלשון עתיד הביא האב"ע בלשון עבר).

פירוש נוסף כותב ה'דעת זקנים: 'והיית לנו לעינים - שהרואים אותך עמנו יאמרו, לא עזב ארצו ואת נחלתו, אם לא מפני שראה וידע גדולות של הקב"ה והטובות שעשה לעמו'. והיינו מפני כבוד שמים. או בשביל להרבות את הגרים וכמש"כ החזקוני: 'גרים אחרים יסתכלו בך ויתנו לב להתגיר'.² (וצ"ע דהא אין מקבלין גרים בימי טובתן של ישראל כבימי דוד ושלמה ובימות בן דוד וכן לימות המשיח עיין יבמות כד:)

ת"י משלב בין ב' פירושים:

ואמר לא כדון תשובוק יתנא, ארום בגין פן די'דעת, פד
הוין שדן במדברא למידן, ואליפת לנא עיסק דינא,

לערבב את השטן, אך הראשונות נתקעות כדי להמליך את הקב"ה.¹

אולם בת"י מדויק שעצם מצוות התקיעות הראשונות שנאמרה בתורה היא בכדי לערבב את השטן, וכך מתרגם את הפסוק (במדבר כט, א) "יום תרועה יהיה לכם":

יום יבבא יהי לכוון למערבבא סטנא דאתי למקטרגא
לכוון פקל יבבוטכוון - [יום תרועה יהיה לכם - לערבב
השטן שבא לקטרג עליכם בקול תרועתכם].

והיינו שעצם התקיעת שופר דאורייתא מערבבת את השטן, והלא מן התורה אין תוקעים אלא פעם אחת, ומבואר שאף התקיעות הראשונות שהם מדאורייתא, באות לערבב את השטן ולהסיר את קטרוגו.

וביאור הדבר יש לבאר עפי"ד המהר"ל (ר"ה טז:): שביאר בכוונת תוס' והערוך שבין התקיעות הראשונות ובין התקיעות השניות, באות לערבב את השטן, ויש צורך בשניהם כמו בדרכי המלחמה, שראשית יש להעמיד כח המתנגד לאויב ואחר כך יש להכריעו. כך גם בתקיעות, התקיעות הראשונות באות כדי להעמיד כח כנגדו השטן, ואז הוא 'נבהל ולא נבהל'. אך התקיעות השניות נועדו לגבור עליו ולהכריעו, שכלל לא יוכל לקטרג.

ונמצא לדברי ת"י שבראשי השנה שהם ימי דין על האדם, תוקעים פעמיים (מיושב ומעומד) כדי לערבב את השטן (דגם התקיעות הראשונות באות לערבב השטן), באופן הנ"ל שלא יוכל כלל לקטרג. אך בשאר המועדים תוקעים בחצוצרות רק פעם אחת, מכיון שגם הם ימי דין וצריכים לערבב את השטן על ידי שמעמידים מולו כח המתנגד לו, וכך נחלש קטרוגו. (אך לא נצרך להכריעו כמו בראש השנה).

1. יתכן שלדבריהם אכן ענין ערבוב השטן לא קיים במועדים, היות ואין קול תקיעת החצוצרות דומה לקול השופר שישמע לעתיד לבוא. ואף שגם במועדים היה שופר יחד עם החצוצרות וכדתנן בר"ה - 'שופר מקצר וחצוצרות מאריכות שמצות היום בחצוצרות'.
2. אולם יש שהבינו שכוונת משה 'והיית לנו לעינים' היינו שיתרו יהיה מורה דרך (רוחני) לכל ישראל, והתפלאו שהלא משה רבינו היה מנהיגם של ישראל וכל הלכה שנתעלמה ממשה רבינו, מיד היה שואל את פי ה', ומה צורך יש ביתרו, ובפרט שעד לאחרונה יתרו היה גוי. וביאר בזה הרה"ק בעל דברי יואל מסאטמאר זצ"ל, שכדי להבין את דרכי הערב רב, היה צריך אדם שמכיר היטב בדרכים של הרשעים, שהרי הרשעים ובעלי המוסר ביארו בזה באופן אחר, שהצורך ביתרו היה כלפי הערב רב או הפושעים מקרב בני ישראל, שטענו שסתם איש יכול להתקדש ולהיות עובד ה', ודימו שמה שמשה רבינו זכה להתקדש ולהיות עובד ה' זהו רק מחמת שהוא "איש אלוקים", והוא שונה בעיקר מהותו מכל האדם, וכלפיהם היה צורך ביתרו שעבד את כל העבודה זרה שבעולם, ומ"מ התרומם וזכה להכיר מעצמו בהכרה ברורה שה' הוא האלוקים, והיה יכול לשמש כדוגמא שכל אדם פשוט ואפילו הרחוק ביותר יכול להכיר את הקב"ה ולהתקרב אליו על ידי התבוננות. (מתוך גליון - מאמר שבועי ממרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א).

והיה עם ישראל עד בואם אל הארץ וקיבל את דושנה של יריחו. וכלשונו: "היה זה בשנה הראשונה, (למנין צאתם מארץ מצרים) והלך לו אל ארצו וחזר אליו. ויתכן שהלך שם לגייר את משפחתו וחזר למשה ועודנו בהר סיני כי קרוב הוא למדין".³ וכך מבואר גם במכילתא (שמות יח):

אמר לו הריני הולך ומגייר את בני מדינתי שאביאם תחת כנפי שמים, יכול שהלך ולא חזר, ת"ל ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וכו'.

וכן הוכיח הרמב"ן מהספרי (בהעלותך לד, א), שנתנו ליתרו דשנה של יריחו, והיו אוכלין אותה בניו עד שנבנה בית המקדש ת"מ שנה. (והוא חידוש שאכלוה מיד עוד קודם י"ד שנה של כיבוש וחילוק, ונמצא תכ"ו שנה)

אולם רש"י שלל אפשרות זו כי אם יתרו הלך אל ארצו ולבסוף חזר, מדוע לא הוזכרה חזרתו בתורה. ולכן סבר רש"י שמקומו של המאורע המתואר בפסוק: 'וישלח משה את חתנו' הוא בפרשתנו (בהעלותך) דלאחר הדין ודברים שהיה עם משה שב יתרו לארצו ולא חזר יותר למדבר.⁴ בת"י בפרשת יתרו מתרגם את הפסוק הנ"ל:

וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה יְתֵי חָמוֹי, וְאַזְלָה לִיהָ לְגִיירָא כָּל בְּנֵי אֲדֵעִיָּה:
[וישלח משה את חמיו, והלך לו לגייר את כל בני ארצו]

מבואר בת"י שמטרת ההליכה של יתרו היתה בשביל לגייר את כל ארצו, ומדבריו לכאן משמע שסבור כהרמב"ן ובזה מבאר את טעם הליכתו בשנה הראשונה. וזה אף מסביר מדוע חזר לבסוף, משום שכל מה שהלך היה בשביל לגייר, אך רצה להישאר בתוך ישראל. אמנם יש לדחות שיתכן שת"י סבור כרש"י שהלך במסע הדגלים, ורק מוסיף שמטרת הליכתו היתה לגייר את בני ארצו, וכמו שמצינו שרש"י עצמו כך כותב על פסוק זה יעו"ש.

הרחבת הדברים ושורש הויכוח בין הרמב"ן לרש"י ראה בהערה⁵.

והיית חביב עלן כבבת עינא:

[ויאמר אל נא תעזוב אותנו, כי בגלל זה שידעת, כאשר היינו חזנים במדבר למשפט ולימדת לנו עסק המשפט. והיית חביב עלינו כבבת עיננו].

ת"י מקדים לפרש: 'כי על כן ידעת חנותנו' שהוא אמור על הזמן שהיו ישראל שרוים במדבר לדון, ואז לימדם יתרו את עצתו להעמיד שרי אלפים שרי מאות ושרי עשרות. ואת 'והיית לנו כעיניים' מפרש כפירוש האחרון של רש"י שתהא חביב לעינו כגלגל עיננו, וכמו שהוסיף רש"י שהוא מפני המצוה של 'ואהבתם את הגר'.

האם יתרו חזר לבסוף אל ארצו?

בפסוקים (בפרשתנו) מובא הדין ודברים בין משה ליתרו, שמתחילה יתרו רצה לשוב כאמרו (במדבר י, ל) 'ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך'. ומשה השיבו את האמור בפסוקנו: 'ויאמר אל נא תעזוב אתנו וגו', ואולם לא נתפרש בתורה האם לאחר שמשה השיבו הסכים עמו יתרו ונשאר או שלבסוף חזר.

והנה הרמב"ן (שמות יח, א) סבור שבעת הזו יתרו הסכים עם משה, והמשיך ללכת עם ישראל. ודייק זאת ממה שלאחר טענת משה אל יתרו (בפסוקנו) 'לא השיב אותו דבר, ונראה שקבל דבריו ועשה כרצונו ולא עזבם'.

אך דעת רש"י (שמות יח, יג) שהסוף של הדין ודברים בין משה ליתרו, הוא הפסוק שהוקדם בתורה ונכתב בפרשת יתרו (שמות יח, כז): 'וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו', ומאורע זה התרחש כעת - ויתרו הלך לבסוף לארצו.

אולם הרמב"ן סבור ששילוח יתרו אל ארצו (המתואר בפסוק הנ"ל בפרשת יתרו) היה בשנה הראשונה (למנין צאתם מארץ מצרים) ויתרו הלך לגייר את בני ארצו וחזר למדבר, ובפרשתנו (בהעלותך) בעת מסע הדגלים (שהיה בשנה השניה) ביקש לשוב שוב אל ארצו, אך הסכים לבסוף להישאר לבקשת משה,

3. עיי"ש ברמב"ן בהמשך, שהעלה צד נוסף שאולי במות משה חזר יתרו לארצו הוא או בניו, וכלשונו: "אבל בימי שאלו היו בניו עם עמלק ובאו והתחברו עוד אל ישראל, והיו בירושלם בני יונדב בן רכב, אולי במות משה חזר לארצו הוא או בניו. ואפשר שהיה הקני היושב עם עמלק ממשפחת יתרו לא בניו, ועשה חסד עם כל המשפחה בעבורו כאשר עשה יהושע עם משפחת רחב (יהושע ו כג)".

4. ראה ספורנו (כאן ובשמות יח, כז) שהוא סבור שלאחר הדין ודברים עם משה בפרשתנו חזר יתרו עצמו אל ארצו, אך בניו הלכו עם ישראל, ועשה זאת בכדי שלא יהיה חילול ה' בעיני האומות, שיאמרו אילו ראה יתרו בהם ענין אלהי, לא היה עוזב אותם הוא ובניו, ועל כן הסכים שבניו ישארו עם ישראל. (ולכאן הוא סבור כרש"י ורק חידש שבניו לא חזרו).

5. הנה נחלקו בגמ' ובמכילתא האם ביאת יתרו היתה קודם מתן תורה, וכסדר המקראות (שביאת יתרו נכתבה קודם מתן תורה), או שיתרו בא לאחר מתן תורה, ונכתבה פרשת ביאתו שלא במקומה. והנה הרמב"ן (שמות יח, א) מצדד שהמקראות כסדרן ויתרו הגיע קודם מתן תורה. אולם אף הוא מודה שעצת יתרו (שנאמרה שם בהמשך הפרשה ונכתבה קודם מתן תורה) היתה לאחר מתן תורה וכדברי חז"ל על הפסוק הפותח את פרשת עצת יתרו 'ויהי ממחרת' שהיה זה ממחרת יום הכיפורים. וזה היה אחרי מתן תורה (שניתנה בחודש סיון).

ובנקודה זו חולקים רש"י והרמב"ן האם הפסוק האחרון של אותה פרשה המדבר על שילוח יתרו שייך למקומו, והיינו שאחרי עצת יתרו שהיתה בחודש תשרי

וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים... וְתֹאכַל בְּקִצָּה הַמִּחְנָה • האם אכן הוקשה להם טורח הדרך, הלא הענן נשא אותם?

(במדבר יא, א) וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאֲזְנֵי יְיָ
וַיִּשְׁמַע יְיָ וַיַּחֲד אֶפֶס וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ יְיָ וְתֹאכַל בְּקִצָּה
הַמִּחְנָה:

מי הם אותם מתאוננים? ועל מה התלוננו? והאם התלונה
היתה אמיתית?

רש"י פירש: 'אין מתאוננים אלא לשון 'עלילה', מבקשים
עלילה האין לפרוש מאחורי המקום'. ועל גוף התלונה כתב
רש"י: "אמרו, כמה טרחנו בדרך הזה? שלשה ימים שלא נחנו
מעינוי הדרך!".

וכן פירש רשב"ם: "מצטערים מטורח הדרך". גם הספורנו כך
פירש. והוסיף שהטענה לא היתה מוצדקת, וז"ל:

כמתאוננים - על טורח הדרך, לא מתאוננים בלבם
באמת, כי לא היתה אצלם שום סיבה ראויה לזה
שיתאוננו, אבל היו מתאוננים בדבריהם לנסות.

כלומר התלונה היתה שקרית ולא מוצדקת. ואכן כך מסתבר
כי הלא הענן נשא אותם ולא סבלו שום טורח.

אולם מדברי ת"י עולה שהתלונה היתה אמיתית. ואכן
'המתלוננים' סבלו מטורח הדרך:

וְהָיוּ רְשֵׁעֵי עֲמָא כְּמִצְטַעְדִּין, מְכוּוֹנִין וְהִגְיָאן בִּישׁ קָדָם
יְיָ. וְשִׁמְיעַ קָדָם יְיָ וְתִקִּיף רִגְזָהּ, וְדִלִּיקַת בְּהוֹן אִישָׁא
מִצְלָהָא מִן קָדָם יְיָ, וְשִׁצִּיאַת מִן רְשִׁיעִיא דְּבִסְיִפִּי
מִשְׁדִּיתָא דְּבֵית דָּן, דְּהוּה פִּסְלָא עֲמָהוּן:

[ויהיו רשעי העם כמצטעדים, מתכוונים והוגים רע לפני
ה'. ונשמע לפני ה' ויחר אפו, ותבער בהם אש צולבת
מלפני ה', ואכלה מן הרשעים שבקצה המחנה של בית דן,
שהיה הפסל עמהם].

מבואר בת"י שהמתלוננים בהם פגעה האש, היו הרשעים
אשר הלכו בקצה המחנה, והם משבט דן. והנה רשעים אלו
לא היו בתוך הענן, כמבואר בת"י עה"פ (שמות יז, יח): "ויבא
עמלק וילחם עם ישראל ברפידים":

והיה לוקח זהורג אנשים מבית דן, שלא היה הענן
מקבל אותם, מפני הע"ז אשר ביניהם.

וכן בפרשת זכור, עה"פ (דברים כה, יח): 'ויזנב בך כל הנחשלים'.
תרגם יונתן:

והיה הורג בכם, כל מי שהיה מהרהר לסטות אחרי
דבר ה'. הם גברים משבט דן שהיה בידם עבודה זרה,
והיה הענן פולט אותם, ובית עמלק מקבל אותם.⁶

מעתה נמצא שאנשים אלו שלא היו בתוך הענן, אכן לא
נישאו על ידו. וסבלו את כל טורח הדרך מחמת חטאם. ועל
זה באה תלונתם על טורח הדרך שאכן סבלו. אמנם כמובן
שהטענה אינה מוצדקת מסיבה אחרת, היות ובחטאם נפלטו
מהענן, מפני שעבדו עבודה זרה אך עצם הדבר שהיה להם
טורח - לדברי ת"י נכון הוא.

שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד • האם אלדד ומידד אחי משה היו גדולים

ממנו או קטנים ממנו?

(במדבר יא, כו) וַיִּשָּׂאֲרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בְּמִחְנָה שֵׁם
הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתֵּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ
וְהִמָּה בִּפְתָּכֵים וְלֹא יָצְאוּ הָאֲהֵלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמִחְנָה:

בני מי היו אלדד ומידד והכיצד היו אחי משה?

נחלקו הדעות:

יתרו חזר למקומו, ומה שהוא מוזכר שוב בפרשת בהעלותך מלמד שהוא חזר למדבר. וממילא יתכן שלבסוף נשאר עם ישראל עד ביאתם אל הארץ (כי בתורה לא
התפרש מה היה סוף הדין ודברים בינו למשה). וכך היא דעת הרמב"ן. או שפסוק זה אינו במקומו ושייך למאורע המוזכר בפרשתנו והוא שרק בסוף הדין ודברים בין
יתרו למשה שילח משה את יתרו לארצו ומשם לא שב. וכך היא שיטת רש"י.

במשנתו של תרגום יונתן לא מצינו הוכחה לשאלה זו וזאת למרות שת"י מתרגם 'ויהי ממחרת - ממחרת יום הכיפורים', אך כאמור אין מכאן הוכחה כי הויכוח הוא
על הפסוק האחרון 'וישלח משה את חתנו'. וגם מה שכתב שיתרו הלך לגייר את בני ארצו אינו הוכחה שלבסוף חזר כי אף רש"י כך כתב למרות שס"ל שיתרו לא
חזר עוד.

6. וכן מבואר בתרגום יונתן בעת שבא בלעם לקלל את בני ישראל נאמר (במדבר כב, מא): "וַיַּעֲלֵהוּ בְּמֹות בָּעַל וַיֵּרָא מִשְׁם קִצָּה הָעָם". ומתרגם יונתן: "וראה משם
מחנה דן המהלכים בקצה העם, שנפלטו מתחת ענני הכבוד".

דעה א' אחי משה מן האב

ה'דעת זקנים' (יא, כו) וכן הרא"ש (שם) כותבים שאלדד ומידד היו אחי משה מן האב, ומפרש שכאשר נצטוו בני ישראל על העריות פרשו כל הזוגות שנישאו באיסורי תורה. ואף עמרם הוצרך לפרוש מיוכבד היות והיתה דודתו האסורה עליו. ונשא עמרם אשה אחרת, ונולדו לו ממנה אלדד ומידד, והרי הם אחי משה הקטנים ממנו⁷. והביא שכך נמצא כתוב על מצבתם:

ומצאתי קונטרס מר' עמרם, מר' הלל שהיה מארץ ישראל. אני הלל ראיתי קבר אלדד ומידד, והיה כתוב עליהם אלדד ומידד אחי אהרן מן האב. ולא מן האם.⁸

דעה ב' אלדד בן קיסלון. וקמואל בן שפטן

י"א שאלדד הוא 'אלידד בן כסלון' משבט בנימין (במדבר לד, כא). ומידד הוא 'קמואל בן שפטן' משבט אפרים⁹ (במדבר לד, כד). וכך מבואר במדרש תנחומא (בהעלותך יב): שמפרט את חמשת הדברים שנתייחדו בהם אלדד ומידד יותר משבעים הזקנים:

...הזקנים לא נכנסו לארץ, אבל אלדד ומידד נכנסו. אלדד הוא אלידד בן קסלון. ומידד זה קמואל בן שפטן.

דעה ג' אחי משה מן האם ולא מן האב

בת"י מבואר שיטה נוספת, שאלדד ומידד היו אחי משה מן האם. אך מאב אחר:

ואשתנידו תרין גוברין במשדיתא, שמייה דחד אלדד, ושמייה דתניין מידד, בני דאלצפן בר פרנך, דילידת ליה יוכבד ברת לוי בזמן דפטר עמרם גברא, ואתנסיבת ליה עד דלא ילידת ית משה... (דאח בת"י המשך פסוק זה המביא באריכות את כל נבואתם)

[וישארו שני אנשים במחנה. שם האחד אלדד, ושם השני מידד, בני אלצפן בן פרנך, שילדה לו יוכבד בת לוי,

בעת שגרשה עמרם בעלה, ונישאה לו עד שלא ילדה את משה...]

מבואר בת"י שאלדד ומידד היו אחיו הגדולים של משה רבנו - מן האם. כי בזמן שגירש עמרם אבי משה, את אשתו - יוכבד בת לוי, במצרים. נישאה יוכבד לאליצפן בן פרנך, ונולדו לה בנים אלו - אלדד ומידד. ולאחר מכן התגרשה מאליצפן בן פרנך וחזרה לעמרם ונולד לה משה רבנו.

עמרם החזיר גרושתו לאחר שנישאת

והנה מדבריו עולים חידוש גדול, שעמרם החזיר את גרושתו לאחר שנישאת לאיש אחר. שהוא דבר שנאסר בתורה (דברים כד, ד) "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה פי תועבה הוא לפני ה'". ואמנם היה זה קודם מתן תורה, אך כנודע שאבותינו קיימו את כל התורה כולה עוד קודם נתינתה, ובוודאי עמרם שנאמר אודותיו בגמ' (שבת נה:), שהוא אחד מארבעה אנשים שמתו בעטיו של נחש. ומכונה בת"י (שמות ו, כ) 'עמרם חסידא'?

וכבר התקשה הרמב"ן (בראשית כו, ה), כיצד נשא עמרם את דודתו והרי האבות קיימו כל התורה. ותירץ שקיימו את התורה רק בארץ ישראל. ולפ"ז מיושב גם הקושיא הנ"ל¹⁰.

באופן נוסף יש שיישבו¹¹, על פי המבואר ברמב"ם (אישות א, א), שקודם מתן תורה אופן הנישואים היה ע"י לקיחת האשה לביתו. בלי חופה ועדים, שבכל זה נצטוו לאחר מתן תורה, וז"ל הרמב"ם: "קדם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא לשא אותה, מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה. כיון שנתינתה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לשא אשה, יקנה אותה תחלה בפני עדים, ואחר כך תהיה לו לאשה, שנאמר (דברים כב-יג) 'פי יקח איש אשה ובא אליה'".

והנה הרמב"ם (מלכים ט, א) כשמונה את סדר הצטוות מצוות התורה, מאדם הראשון כותב:

7. על פירוש זה יש תמהים, שהלא לפי החשבון נמצא שהיו קטנים כבני שנה וכיצד נקראו 'מזקני ישראל'. כי לדבריו עמרם פרש מיוכבד לאחר מתן תורה, ואירוע זה לא היה מאוחר ממעמד הר סיני יותר משנה, וכיצד שייך לומר שהיו מהסנהדרין והתנבאו. ולכן יש מהמפרשים שר"ל שאכן גם לדבריו עמרם גירש אותה עוד בעודו במצרים היות והיה נביא וידע שהתורה עתידה לאסור את דודתו. וכבר עמד בענין זה מרן הגר"ח ק"צ זצ"ל (בשער המלך סד"ה אפשר משום) וע' בטעמא דקרא (פ' בהעלותך ד"ה שאלה) בענין אם יכול קטן להתנבאות (שם כתב שאלדד ומידד נקראו זקנים משום שקנו חכמה אף שהיו רכים בשנים. וכ"כ בדרך שיחה פ' בהעלותך).

8. וכן כתב גם בספר 'תולדות יצחק': "קבלה ביד הנביאים הראשונים, כי אלדד ומידד היו אחי משה מן האב".

9. ולפירוש זה מיושב מה שקשה על הפירושים האחרים, שאם אלדד ומידד היו אחים כיצד ישבו יחד בסנהדרין, הרי כתוב ברמב"ם (עדות טז, ה) שאין מושיבין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה? ולפירוש זה אלדד ומידד לא היו אחים וקושיא מעיקרא ליתא. ולפירושים האחרים צריך לומר, שמינוי שנעשה עפ"י נבואה שונה הוא ויכולים להתמנות אף אחים.

10. ובאמת החיד"א (ש"ת 'חיים שאל' ח"א צה, ג) כותב, שעמרם החזיר גרושתו לאחר שנישאת ולא קיים כל התורה. ועיין בספר הליקוטים (ערך משה אות קל"ב) בשם המהר"ל מקראקא, שמכיון שמשה נולד ע"י עמרם שהחזיר את גרושתו משנשאת, לא זכה ליכנס לארץ ישראל.

11. עיין בספר 'ברכת אברהם עה"ת'.

וּבְמִצְרַיִם נִצְטָוָה עַמָּרָם בְּמִצְוֹת יְתִירוֹת. עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה
רַבֵּנוּ וְנִשְׁלְמָה תּוֹרָה עַל יָדוֹ.

אֲדֹנֵי מֹשֶׁה כָּלָאם • כליאה בבית האסורים? כלוי מן העולם? או ביטול רוח

הנבואה?

(במדבר יא, כח) וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֵת מֹשֶׁה
מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנֵי מֹשֶׁה כָּלָאם:

מה הפירוש 'כלאם'?

רש"י מביא ב' פירושים: א. דברי חז"ל (סנהדרין יז.) 'הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם', (נבואתן כלה, דאין שכינה שורה מתוך עצבות, תוס' שם). ב. דבר אחר 'תנם אל בית הכלא' (ספרי צו), לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ.¹²

כלומר ב' הפירושים נחלקים האם יהושע ביקש לכלוא את רוח הנבואה שבקרבם, באמצעות הטלת צרכי ציבור שישללו מהם את השמחה הנצרכת להשראת השכינה. או שביקש לכלוא אותם כפשוטו, בתור עונש על נבואתם שמשה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ ישראל.

בצד שיהושע ביקש להענישם, מצינו באוה"ח (כאן) אופנים נוספים כיצד להענישם: "פירוש תן אותם במשמר עד אשר יבא דבר מלך משפט עשות, או כלם מן העולם".

אולם ת"י מפרש כפירוש א' דרש"י, שיהושע ביקש לכלוא את רוח נבואתם אך באופן אחר מרש"י:

וְאֶתִּיב יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֵת מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, רַבֵּנוּ
מֹשֶׁה, בָּעֵי רַחֲמֵינוּ מִן קֶדֶם יְיָ וְכָלִי מִנְהוֹן רוּחַ נְבוּאָתָא:

[והשיב יהושע בן נון משמשו של משה ואמר, אדוני
משה, בקש רחמים מלפני ה' וכלא מהם את רוח הנבואה.]

לדברי ת"י יהושע ביקש שמשו יתפלל לה' שיכלא את רוח הנבואה מאלדד ומידד. והיינו שיעצור את נבואתם באמצעות תפילה. ועל כך השיב לו משה 'המקנא אתה לי' - בגלל שהתנבאו משה מת ויהושע מכניס? רוצה הייתי שיהיו כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם, וודאי שאיני מבקש רחמים לכלוא רוח נבואה של נביאים אחרים.

וכבר תמה הכס"מ (שם), מנין לרמב"ם שעמרם נצטווה במצוות יתירות. ונשאר בצ"ע. אכן בת"י עה"פ (שמות ב, א): "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי", כתב: שעמרם לקחת את יוכבד אחרי ששלחה מחמת גזרת פרעה. והושיבה 'בכילתא וגינונא דהילולא' [אפריון וחופת נישואין]. כלומר שבליקוחין השניים הושיבה בחופה.¹²

ויתכן שזה כוונת הרמב"ם במה שכתב 'שעמרם נצטווה במצוות יתירות' - שאחד מהם הוא אופן הנישואין ע"י חופה וקידושין. וזה היה לאחר ששלח את יוכבד - קודם הליקוחין השניים בה.

ובזה ניתן ליישב הכיצד החזיר עמרם את גרושתו לאחר שנישאת. כי ניתן לומר, שמכיון שהנישואין הראשונים נעשו ללא חופה וקידושין וכפי שהיה נהוג קודם מתן תורה. נישואין כאלו אינם אוסרים את האשה לשוב לבעלה לאחר שגירשה, אף אם נישאת בינתיים לאיש אחר. ורק נישואין גמורים על פי תורה שנעשו ע"י קידושין, הם שאוסרים על האשה לשוב לבעלה. ולכך מובן מדוע לא עבר עמרם על איסור זה, היות ורק בנישואין השניים עשה בה חופה.

מדוע לא נזכרו אלדד ומידד בדברי הימים?

הנה בדברי הימים (עיין דבה"א י' כג, יז; כד, כא; כו, כה; נמנו כל צאצאי עמרם. ולדעות שאלדד ומידד היו אחי משה, יש לידע מדוע לא נזכרו בדברי הימים יחד עם כל בני עמרם?

אכן לדעת ת"י מיושב, כי כלל לא היו צאצאי עמרם, אלא בני אליצפן בן פרנך, והיו אחי משה מן האם.

אמנם בגמ' (שבת פח.) מבואר (לפירוש רש"י שם), שמשו רבנו היה שלישי לבטן. וברש"י כתב שנולד שלישי לאמו לאחר מרים ואהרן. ומשמע דלא כדברי ת"י, שלדבריו משה רבנו היה חמישי לבטן, כי מלבד אהרן ומרים, אף אלדד ומידד נולדו לפניו.

ראה בהמשך דברי התרגום, ג' הנבואות שנתנבאו אלדד ומידד ביניהם על מלחמת גוג ומגוג, ואי"ה נאריך בהם במק"א.

12. עיין בגמ' סוטה יב. "אמר רבי יהודה בר זבינא, שעשה לה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אמרו: אם הבנים שמחה". וכתב המהר"ץ חיות שם, שהמקור לרמב"ם הוא מסוגיא זו. ועיין מהרש"א (בבא בתרא קכ). שכתב שעמרם עשה לה חופה וקידושין.

13. גם אונקלוס מתרגם 'אסרינון' ולכא' כוונתו כפירוש הב' שביקש לכלוא אותם ממש.

רוח נסע מאת יי • רוח חרון אף ה' שהביאה את השליו

(במדבר יא, לא) וְרוח נָסַע מֵאֵת יְיָ וַיָּגֵז שְׁלֹוֹיִם מִן הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל הַמִּדְבָּר יוֹם כֹּה וַיִּכְדְּרֶה יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמִּדְבָּר וּכְאֻמָּתִים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ:

מה משמעות ההדגשה שהרוח נסע מאת ה', הלא כל הרוחות מאת ה'? ואיזה סוג שליו ירד בפרשתנו?

בת"י מתבאר הדבר:

וְרוּחָא דְעֵלְעוּלָא נִפְקַת, וְנִטְלַת בְּרוּגְזָא מִן קֳדָם יְיָ, וּבָעָא לְמִשְׁטָפִיה לְעֵלְמָא אִילּוּלִי וְכוּתָא דְמִשָּׁה וְאַהֲרֹן. וְנִתְיַב בְּיָמָא רַבָּא וְאַפְרַח שְׁלֹוִי מִן יָמָא רַבָּא. וְשָׂרָא עַל דִּין דְּזִעִיר בְּמִשְׁרִיתָא כְּמִהְלֵךְ יוֹמָא לְצִיפּוֹנָא וּכְמִהְלֵךְ יוֹמָא לְדְרוֹמָא. וּבְרוּם תְּרִיעִין אָמִין הָוָה פִּרַּח עַל אֲנָפִי אֲרַעָא וְהָוָה מְהֻלְכִין בְּהוֹן עַד פִּרְתֵּהוֹן מְטוּל דְּלָא יִלְעוּן בְּזִמְנָא מְכַנְשֵׁהוֹן יִתְהוֹן:

[ורוח סערה יצאה, ונסעה בחרון מאת ה', ובקשה לשטוף את העולם, אילולי הזכות של משה ואהרן. ונשבה בים הגדול והפריחה שליו מן הים הגדול, ושכן על זה שקטן במחנה¹⁴ כמהלך יום לצפון וכמהלך יום מדרום. וכגובה שתי אמות היה פורח על פני הארץ והיו מהלכים בהם עד טבורם שלא יתיגעו בעת אסיפתם].

כמבואר בהמשך המקרא שנתנית השליו לישראל לא היתה בברכה בחן ובחסד אלא להיפך, בזה מתבטא הכתוב שהוא בא מרוח "שנסע מאת ה'", רוח זו שיצאה בשליחות מיוחדת היתה רוח ה' שכאן מתפרשת כחרון אף ה' המביאה פורענות. וכנאמר (פסוק לג): "ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה". ואיתא בספרי (פיסקא צח): "מלמד ששלח עליהם המקום מכה קשה שלא היה כיוצא בזו מיום שיצאו ממצרים".

על נזקי רוח זו, ניתן ללמוד מהמדרש שמובא בבעל הטורים (וכן איתא בספרי זוטא בשם י"א): "יותר ממה שהרג בהם השליו ע"י אכילה, הרג בהם ע"י ירידה ונפילה, שנפל על ראשם. כשם שנאמר באיוב 'ויגז ראשו' והיה מתאבל על בנו שנפל עליהם הבית, כך בכאן היו מתאבלים על אותם שמתו מנפילת השליו".

האם היו ב' מיני שליו

עוד מבואר בת"י שמתרגם את השליו - שליו ולא כמו שתירגם בפרשת בשלח אודות השליו שמוזכר שם פסיוני. ומבואר בילקוט (מא) שד' מיני שליו הם - שבלי וקבלי ופסיוני ושליו, מעליא שבכולהו שבלי, והגרוע שבכולם שליו. ות"י שינה בתרגומו בין ב' הפרשות מה שמלמד שמתחילה קיבלו פסיוני שהוא סוג שליו מובחר יותר. ואילו בפרשתנו שהשליו הגיע ברוגז¹⁵ קיבלו מהמין הגרוע.

ומדברים אלו למדנו ש"ל לת"י כדעת הראשונים (וכדמשמע בגמ'¹⁶ שאכן היו ב' פעמים ירידת שליו אחת בפרשת בשלח - קודם מת"ת, ואחת בפרשתנו לאחר מת"ת. (אלא שנחלקו הראשונים¹⁷ אם שליו הראשון פסק או לא, ומדברי ת"י אין לדייק דמא שבפרשתנו ירד מין אחר ממה שירד בתחילה) ודלא כדעת הבכור שור ותוס' בשם הריב"ש (הדר זקנים חוקת ד"ה קח ותוס' השלם בשלח טז, יג) הסוברים שירד רק פעם אחת שליו, והמעשה בקברות התאווה הוא הנאמר בפרשת בשלח אלא ששם באה התורה לומר איך פירנס ה' את ישראל במן ובשליו ובמים, ואח"כ מפרטת התורה כל מאורע במקומו.

14. ראה בביאור יונתן שהביא ג' פירושים בביאור משפט זה. א. שכוונת ת"י שהשליו הרג בהם כבר בעצם ירידתו וכדאיתא בספרי, ובא לומר שהחולים והקטנים מתו מעצם הירידה והגדולים באכילה. פירוש נוסף שכוונתו לומר שלקטן שבהם ירד שיעור דרך יום כה ודרך יום כה, ואילו לגדולים היה אף שיעור יותר מזה. ובספר 'נחננו' ביאר על פי דברי הרמב"ן שהגדולים שבהם כבר היה להם שליו קודם לכן מעת רדת המן והעם שהתאוו היו הצעירים שהיו רעבים ותאבים לו ולזה אמר שירד כל כך הרבה עד שאף לקטנים היה בריבוי עצום.

15. אולי מפני ששאלו שלא כהוגן וכמש"כ ה'הדר זקנים' שבפרשתנו שכבר היה להם המן שטעמו בו כל הטעמים כולל טעם בשר, משא"כ בפרשת בשלח שאלו זאת קודם המן.

16. ערכין טו. שהגמ' מונה את עשרה ניסיונות שניסו ישראל לה' במדבר, ושנים מהם היו עם השליו, שליו הראשון שנאמר 'בשבתכם על סיר הבשר'. ושליו השני שנאמר 'והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה'. וכ"מ בתנ"ב"א (פרק יב) שבשכר אותו עגל שהאכיל אברהם אבינו למלאכים במדבר, נתן הקב"ה לישראל את השליו במדבר ב' פעמים.

17. עיין בחזקוני ובפי' הריב"א. ומאידך ברש"י ורבנו בחיי והרמב"ן בשם רבותינו שהשליו לא פסק, והוא פלוגתא רש"י ותוס' בערכין.

הַבֶּשֶׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִכָּרֵת ♦ מדע מתו דווקא בשלב זה - טרם שנהנו מהבשר?

(במדבר יא, לג) הַבֶּשֶׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִכָּרֵת
וְאִם יִי חֲרָה בָּעָם וְיִי בָּעָם מִכָּה רַבָּה מְאֹד:

מה הפירוש 'טרם יכרת'? והאם הספיקו ליהנות מן הבשר?

רש"י הביא ב' פירושים. א. עפ"י אונקלוס, שמתו לפני שגמרו את האכילה, לפני שהבשר הספיק להתעכל. (עיינין שפתי חכמים) ב. שמתו לפני שהספיקו להתחיל באכילה, וכלשונו: 'אינו מספיק לפוסקו בין שינוי עד שנשמתו יוצאה'.

ת"י מצד אחד כתב את הלשון שממנה דייק רש"י מאונקלוס כפירוש הראשון - שה' הכה בהם עוד כשהבשר היה בין שיניהם - 'עד לא פסק'. אך מאידך הוסיף כאן ענין שמלמד לכאורה שסבור כפירוש השני:

רְשִׁיעִיָּא הוּון אַבְלִין מִן בְּשָׂרָא, וְלִמָּאן דִּי־הִבִּית לְהוֹן לָא הוּון מְבָרְכִין. בִּישָׂרָא עַד בְּדוֹן הָהּ בִּינִי בְּבִיהוֹן עַד לָא פִּסְק, וְדוֹגָא דִּי תַקִּיף בְּרִשְׁעֵי עָמָא, וְקָטִיל יִי בְּעָמָא קָטוֹל סָגִי לְחָדָא:

[הרשעים היו אוכלים מן הבשר, ולמי שנתן להם לא היו מברכים. הבשר עודנו בין שיניהם טרם יכרת, ואף ה' חרה ברשעי העם, ויהרוג ה' בעם הרג רב מאוד].

בדבריו הכניס ת"י את ענין הברכה, שהרשעים היו אוכלים את הבשר בלי ברכה. וצ"ב מה בא לומר בזה? והלא לא נענשו מחמת זה, אלא מחמת שהיו 'מתאוננים'.

ויתכן שביאור דבריו, שוודאי עצם המיתה באה כעונש על תלונתם. אלא שדייק ת"י מהצורה שבה נענשו - כשהבשר היה בין שניהם עוד טרם שהתחילו באכילה. ומדוע מתו דווקא באופן זה ולא לאחר שאכלו מעט מהבשר. לכך הוסיף שאופן המיתה קשור לכך שלא בירכו, ולכן לא הספיקו להנות מזה.¹⁸

ביאור זה מלמדנו, שת"י סבור כהפירוש הב' ברש"י שמתו עוד קודם שהחלו באכילה, ולפי שלא בירכו על אכילתם. גוף דברי ת"י שהרשעים מתו לאלתר, הוא דלא כמו שאמרו בגמ' (יומא עה:):

כתיב 'הבשר עודנו בין שניהם' וכתוב 'עד חודש ימים', הא כיצד? בינונים נידונין לאלתר, רשעים מצטערין והולכין עד שלושת ימים. (וכ"ה במכילתא בשלח מסכת ד פ"ג)

עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית ♦ מי היתה האשה הכושית? ציפורה או מלכת כוש?

(במדבר יב, א) וַתִּדְבֹּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח:

מי היא האשה הכושית אותה לקח משה? ומה דברו מרים ואהרן?

רש"י מבאר עפ"י 'הספרי', שמרים ואהרן דיברו על פרישת משה מציפורה אשתו, מחמת דיבורו עם ה'.

והקשה הרשב"ם על פירוש זה ב' קושיות: א. אם מדובר על ציפורה מדוע פירש הכתוב 'כי אשה כושית לקח', וכי עד עתה לא ידענו שלקח אשה מדינית, ומה חידש לנו המקרא? ב. הלא ציפורה לא היתה כושית כי כוש מבני חם הוא, ומדין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם.

אולם רש"י הרגיש בתמיהות אלו, ולכן הוסיף שציפורה קרויה כושית, משום שהכל מודים ביופיה, כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי, ובזה מיושב מהו הדבר שהתורה חידשה לנו שלא ידענו עד עתה - שהכל מודים ביפיה של ציפורה, וזהו 'כי אשה כושית לקח'. ואף מיושב מדוע מכונית 'כשית' למרות שאינה מבני חם. (ראה ברש"י שמבאר מ"ט נאמר ג' פעמים כושית).¹⁹

ת"י מפרש באופן אחר:

וְאִשְׁתֵּי מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה, פְּתַגְמִין דְּלֹא מְהַגְנִין,

18. יל"ע אם מוכח מכאן דדעת ת"י כהפנ"י דברכות לו. דאחר שברכת הנהנין סברא הו"ל כדאורייתא.

19. פירוש נוסף הובא באב"ע: 'והישר בעיני שזו הכושית היא ציפורה, כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים... ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל, וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית... והנה חשדו משה, כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאינה יפה' עכ"ל. גם החזקוני בפירושו הראשון ביאר באופן דומה: 'אמרו למה פירש עכשיו מאשתו, אם לא על ידי שהיא כושית, והלא אשה כושית לקח משעת נישואין, כלומר כעורה היתה משעת נישואין ולא הניחה בשביל כיעור שבה ולמה הניחה עכשיו בשביל כיעור שבה'.

מבואר בדעת זקנים, שטענתם על משה, היתה להבנתם שסיבת נישואי משה למלכת כוש נבעה ממה שנתגאה בכך שה' מדבר עמו, ולכך לא רצה להינשא לבת ישראל. וזהו שאמרו 'הלא גם בנו דיבר ה' - ובכל זאת נישאנו לבני ישראל ולא לעכו"ם.

אלא שבת"י (על הפסוק הנ"ל) נראה שסבור שדיבורם היה גם על ענין הפרישה מציפורה, וכמו שכתב רש"י (ולא כדברי הדעת זקנים הנ"ל):

וְאָמְרוּ הַלְחֹד בָּרָם עִם מֹשֶׁה מְלִיל יְיָ, דָּאֲתַפְּרֵשׁ מִתְשִׁמִּישׁ דְּעָדִים, הֲלֹא אוֹף עֲמָנָא מְלִיל. וְשָׁמִיעַ קָדָם יְיָ: [וַיֹּאמְרוּ הֵרָק אֵךְ בְּמֹשֶׁה דְּבַר ה' שְׁפָרֵשׁ מִתְשִׁמִּישׁ הַמָּטָה, הֲלֹא גַם בְּנוֹ דְּבַר. וְנִשְׁמַע לְפָנֵי ה'].

ומבואר שת"י סבר שדיבורם כלל את ב' ענינים אלו: א. נישואי משה למלכת כוש. ב. פרישתו מציפורה מחמת דיבור ה' עמו.²²

ובזה מיושב קושיא נוספת, שאלמלא דברים אלו קשה טובא דאי נימא שאהרן ומרים דיברו רק על נישואי משה למלכת כוש. תמוה מדוע נזכרו לדבר מענין זה, כאן לאחר נבואת אלדד ומידד. ומה זה שייך לפרשתנו?

ובשלמא רש"י לשיטתו שדיברו על הפרישה מציפורה מבאר שכששמעה ציפורה שאלדד ומידד מתנבאים, אמרה: 'אוי להם לנשיהם של אלו', שעכשיו הם יפרשו מהם כמו שמשה פרש ממני. אך אם נימא שדיברו רק אודות מלכת כוש צ"ב מדוע נזכרו לדבר מענין זה כאן?

אמנם לדברי ת"י שפירש שהיו ב' דיבורים, מיושב, שאחרי נבואת אלדד ומידד דיברו על פרישתו מציפורה, ומזה הגיעו לדבר אף על נישואיו עם מלכת כוש. ששני ענינים אלו שורש אחד להם, שלהבנתם הגיעו מחמת דיבור משה עם השכינה וכן"ל. (אך ל'דעת זקנים' הנ"ל שדיברו רק אודות מלכת כוש אכתי צ"ע).

עַל עֵיִסָּק אֶתְתָּא בּוֹשִׁייתָא דְאַסְבוּהִי בּוֹשְׂאֵי לְמֹשֶׁה בְּמִיעֲרָקְיָה מִן קָדָם פְּרַעָה וְרִיחָקָה, אָרוֹם לְאִיתָא אֲסְבוּהִי יֵת מְלִכְתָּא דְכוּשׁ וְרִחִיק מִינָהּ:

[וידברו מרים ואהרן במשה, דברים שאינם מהוגנים, על אודות האשה הכושית שהשיאו הכושים למשה בברחו מלפני פרעה וגרשה, כי לאשה השיאו לו את מלכת כוש וגרשה].

ת"י מפרש שדיבור מרים ואהרן היה על האשה הכושית כפשוטו. והיא מלכת כוש שנתנו בני כוש למשה רבנו לאחר שהמליכוהו עליהם בזמן שברח מלפני פרעה טרם שהגיע ליתרו. ולפ"ז הדיבור של מרים לא היה מה שגירשה אלא מה שנשאה.

סיפור זה מובא בהרחבה 'בדברי הימים דמשה'²⁰ (מובא בילקו"ש שמות רמז קסח), ושם אכן מבואר שמשה לא התקרב ולא נשא את אותה מלכה. וכך גם טענה אותה מלכה בפני בני עמה כאשר שידלה אותם להעביר את משה ממלכותו ולהושיב תחתיו את בנה. ולבסוף אכן שמעו לה בני עמה, ושלחו את משה מעליהם והלך למדין.

אמנם אהרן ומרים לא ידעו מדבר זה, ודברו אודות נישואיו כביכול עם מלכת כוש.

אלא שלפירוש זה יש להבין, מהו שאמרו (בפסוק הבא יב, ב): 'וַיֹּאמְרוּ הֵרָק אֵךְ בְּמֹשֶׁה דְּבַר יְיָ, הֲלֹא גַם בָּנוּ דְּבַר?' ומה השיב להם ה'? ובשלמא לפירוש רש"י באו לומר, שהלא אף הם נביאים ומ"מ לא הוצרכו לפרוש מחמת נבואתם, ומדוע משה פרש? ועל זה השיב להם ה' שנבואת משה שונה מכל הנבואות. אך לפירוש ת"י צ"ב מה בא ללמדנו?

והנה בדעת זקנים (כאן) גם מפרש כדברי ת"י²¹ ובדבריו כותב יישוב לקושיא זו:

כי אשה כושית לקח. - בדברי הימים דמשה משמע כושית ממש, שהיתה מלכה ומשה משל על כוש ארבעים שנה. ולכך אמרו 'אך במשה דבר ה', כלומר וכי בשביל שדבר עמו הקב"ה נתגאה שלא רצה ליקח אשה מבנות ישראל, הלא גם בנו דבר, ולא נתגאינו בכך. ונראה שעל אותה מלכה שלקח היו אומרים כן, כי מצפורה בורח היה מפני פרעה ואנוס היה.

20. להלן ציטוט קצר (בדילוגים), ממה שמובא שם באריכות: 'בימים ההם נהייתה מלחמה בין כוש ובין בני קדם... ויהי בהיות המצור על כוש ומשה בן שמונה עשרה שנה בברחו... ואהב המלך והשרים וכל חיל המלחמה את הבחור... ויהי יועץ המלך. ויהי מקץ תשע שנים ויחלה המלך את חליו אשר ימות בו... ויעשו במה גדולה ויושיבו עליו את משה ויתקעו בשופרות ויאמרו יחי המלך... וישבעו כל השרים וכל העם לתת לו את הכושית הגבירה אשת קוקנוס לו לאשה וימליכו אותו עליהם... (ולאחר ששילחוהו נאמר): ויתנו לו מתנות גדולות וישלחוהו בכבוד גדול... ומשה בן שבע שנים וששים שנה בצאתו מכוש כי מה' יצא הדבר, כי בא הקץ אשר הועד מימי קדם להוציא את בני'. וילך משה מדינה כי ירא לשוב מצרימה".

21. גם הרשב"ם ס"ל כת"י שמדובר כאן על מלכת כוש, ובזה יישב את קושייתו שהובאו לעיל. וראה גם בחזקוני בפירושו הב' שכך פירש. וכן הובא צד זה באב"ע.

22. יל"ע מדוע לת"י לא השיב ה' דבר על ענין מלכת כוש. ואולי משום שמשה כלל לא נישא אליה, והיה להם טעות בעובדה.

שיכול לגשת בכל עת ולשאול את ה' ונבואתו בטוחה, בשונה מיתר הנביאים שכאשר ה' נגלה אליהם מתנבאים, אך אינם בטוחים בכל אימת שיירצו לשאול שיוכלו להתנבאות.

ת"י מפרש את הפסוק כפשוטו ממש:

לֹא כִדִּין אֶרְחָא דְּמִשָּׁה עֲבָדִי, בְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עָמִי,
מִהִימָן הוּא:
[לא כך דרכו של משה עבדי, בכל בית ישראל עמי, נאמן
הוא.]

לדברי ת"י הנאמנות של משה האמורה בפסוק, היא בקרב 'עם בית ישראל', אשר בקרבם משה נאמן יותר מכולם, ולא שהפסוק דיבר על נאמנות יותר מצבא השמים או בדרך משל.

את סיבת נאמנותו של משה רבנו בקרב בני ישראל, פירש הדעת זקנים (כאן, בדעת ת"י):

בכל ביתי נאמן הוא - תרגום יונתן: 'בכל עמי'. כלומר
כולם מחזיקים אותו לנאמן כי פה אל פה אדבר בו.

כלומר אופן דיבורו ונבואתו המיוחדת מה', חיזקה את האמון בו בקרב בני ישראל, עד שנעשה לנאמן היותר גדול בקרב בני ישראל.

נאמנו זו נצרכה והיתה הבסיס לתרומת המשכן שבני ישראל סמכו עצמן על משה שיעשה מלאכתו נאמנה וכמבואר במדרש (שמו"ר פקודי נא א):

כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַנְחֻמָּא בַּר אֲבָא (משלי כח, כ): אִישׁ
אֲמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, אֲתָה מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיא בְרָכוֹת עַל יָדָיו... אִישׁ אֲמוּנוֹת,
זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהוּא נֶאֱמָן שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר
(במדבר יב, ז): לֹא כֵן עֲבָדֵי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא,
הָיוּ: אִישׁ אֲמוּנוֹת רַב בְּרָכוֹת, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה גִזְכֵּר
עֲלֵיהֶם הָיוּ מְתַבָּרִים, לְפִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן.

אֵל נָא תְּהִי כִּמְתֹּאשֶׁר בְּצִאתוֹ
מִרְחָם אָמוֹ • מדוע המשיל אהרן את צרעת

מרים דווקא לנפל המת בצאתו מרחם אמו?

(במדבר יב, יב) אֵל נָא תְּהִי כִּמְתֹּאשֶׁר בְּצִאתוֹ מִרְחָם
אָמוֹ וַיֵּאכֶל חֲצִי בִשְׂרוֹ:

מיהו המת אשר נאכל חצי בשרו? ולמה הומשלה מרים

וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד • האם דיברו
בפני משה? ומה משמעות הפסוק במיקום זה?

(במדבר יב, ג) וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם
אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

האם מרים ואהרן דיברו בפני משה ושמע את דיבורם?

הרמב"ן והחזקוני כתבו אע"פ שדברו בסתר תבע עלבוננו,
אולם הרמב"ן הביא מהספרי: "ר' נתן אומר אף בפניו של
משה דיברו בו, שנאמר 'וישמע ה' והאיש משה עניו מאוד',
אלא שכבש משה על הדבר. יזכיר ענותנותו שסבל ולא ענם
והשם קנא לו". וכך משמע גם בת"י:

וַגְּבֵרָא מֹשֶׁה עֲנוּתָן בְּדַעְתִּיהּ לְחֻדָּא מִן כָּל בְּנֵי נִשְׂאָ דְעַל
אֲנָפִי אֶרְעָא וְלֹא חָשׁ לְמַלְיָהּ:

[והאיש משה עניו בדעתו מאוד מכל בני האדם שעל
פני הארץ ולא חשש לדבריהם].

משמע מדבריו שמשה שמע את דבריהם ומכיון שהיה עניו
בדעתו מאוד לא חשש לדבריהם. ובזה מבואר מדוע נכתב
פסוק זה כאן לאחר דבריהם של מרים ואהרן, לומר שמשה
שמע ולא חש לדבריהם. וכמו שביאר האוה"ח להך פירושא
שדיברו בפני משה:

הודיע הכתוב זו כאן, לפי מה שכתבנו שדברו בפניו
נתן הכתוב טעם שהוצרך ה' לעשות כל האמור
בענין, מטעם כי האיש משה עניו מאוד ולצד ענוותו
נמנע מהשיב להם התשובה המתחייבת לבא בענין
כדי שידעו ההפרש שבין נבואת משה לשאר נביאים.

בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא • בעליונים או
בתחתונים?

(במדבר יב, ז) לֹא כֵן עֲבָדֵי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן
הוּא:

מהו 'בית' האמור בפסוק אשר בו נאמן משה רבנו? והאם
המשמעות של 'נאמן' בפסוקנו היא כפשוטו או כמשל?

המפרשים (אב"ע ואור החיים) פירשו את פסוקנו בדרך משל,
שכוונת התורה לומר, שמשה הוא כבן בית נאמן אצל ה'

בעת שישבה אמו על המיטה, וימות הולד, ומוציאה אותו המילדת כשהוא מחותך. כן כאשר היינו בארץ מצרים, היתה מרים אחותנו רואה אותנו בגלותנו ובטלטלנו ובשעבודנו, וכאשר הגיעה העת לצאת ולרשת את ארץ ישראל, הנה עתה נמנעת מאתנו. בבקשה ממך אדוני התפלל נא עליה ולא נאבד זכותה מתוך הקהל.]

לדברי ת"י המשל הוא לצערה וסבלה של אשה הרה שבעוד עוברה בבטנה נאכל חצי בשרו ומת, ולבסוף בלידה הוציאה המילדת עובר מתחתון לאברים. כך מרים שהיתה בצער והסבל של שיעבוד מצרים וראתה את אחיה בגלותם ובטלטולם ובשיעבודם, וכאשר הגיע הזמן לרשת את ארץ ישראל היא נשארת מורחקת במדבר? זו היתה זעקתו של אהרן אל משה שהסבל והצער של שעבוד מצרים אשר מרים היתה חלק ממנו, לא יכולים להסתיים במיתתה כמצורעת במדבר רגע לפני שנכנסים לארץ ישראל.

מעניין הדבר יש להתבונן בדמיון שיש בין בקשתו של אהרן בעד מרים לבין תחינתו האחרונה של משה רבנו, לאחר שלא נתקבלו תפילותיו הרבות להיכנס לארץ ישראל, ואמר לו ה' (דברים לב, מט-נ): "עֲלֵה אֶל הָרֵי הָעֶבְרִים הַזֶּה הָרִבְבוֹ... וּמַתְּ בָהֶרָאֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהָאֶסְף אֶל עַמִּיךָ" נשא משה תפילה נוספת בה העלה ענין דומה מאוד למה שאמר לו אהרן על מרים בפסוקנו. כמבואר בת"י בפרשת האזינו (דברים לב, נ):

מִיד פֶּתַח מִשֶּׁה פִּיּוּ בַתְּפִלָּה וְכֵן אָמַר, רַבּוֹן הָעוֹלָם בִּבְקֶשֶׁה מִמֶּךָ, לֹא אֶהְיֶה מְשׁוּל כְּאִישׁ שֶׁהִיָּה לוֹ בֶּן יָחִיד וְנִשְׁבָּה, הֵלֶךְ פְּדָאוֹ בְּכֶסֶף רַב, לִימְדוֹ חֻמָּה וּמִלָּאכָה, קִידֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, נָטַע נְטִיעָהּ שֶׁל מַלְכִּים, בָּנָה לוֹ בֵּית חֲתָנוּת, הֵכִין לוֹ אֶפְרִיֹן, וְקָשֶׁר לוֹ סִכְכָּה בְּתוֹכוֹ, הֵכִין לוֹ שׁוֹשְׁבֵינִין, אָפָה לַחֲמוֹ, שָׁחַט זֶבַח, מִזְג יֵינוֹ, כֹּאשֶׁר הִגִּיעַ לְשִׁמּוּחַ בְּנוֹ עִם אִשְׁתּוֹ, וְרָצוּ הַשׁוֹשְׁבֵינִין לֵאכּוֹל פֶּתַח, נִתְבַּקֵּשׁ אוֹתוֹ הָאִישׁ לְבֵית הַמִּשְׁפָּט לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְנִקְנַס מִשְׁפַּט מוֹת, וְלֹא הִמָּתִינוּ לוֹ עַד שִׁירָאָה בְּשִׁמְחַת בְּנוֹ, כֵּן אֲנִי, טְרַחֲתִי בְּעַם הַזֶּה, הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֲמֹרֶת מִצְרַיִם, לִימְדֵתִי אוֹתָם תּוֹרָתְךָ, בְּנִיתִי לָהֶם הַמִּשְׁכָּן לְשִׁמְךָ, וְכֹאשֶׁר הִגִּיעַ הַזְמָן לְעִבּוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן לִירֵשׁ אֶת הָאָרֶץ, אֲנִי נִקְנַס לְמוֹת. אִם רָצוֹי לִפְנֶיךָ, הִמָּתֵן לִי וְאֶעְבֹּר אֶת הַיַּרְדֵּן, וְאֶרְאֶה בְּטוֹבֵת יִשְׂרָאֵל, וְאַחֲרֵי כֵן אֲמוֹת...

ראה בת"י שם, ובגליון פרשת האזינו - תשובת ה' למשה על תפילה זו.

בפסוקנו, לתינוק הנולד מת? או לתינוק הנולד מצורע? או שהמשל בכלל לאמו של תינוק הנולד חתוך?

רש"י מפרש ב' פירושים. א. אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת, מאחר שיצאתם שניכם מאותו רחם הרי אתם כבשר אחד, והואיל ויש בידך כח לעזור, אם אינך עוזר כאילו נאכל חצי בשרך²³. ב. אם אינך רופאה בתפילה היא כמת שאין לה תקוה. כי מי מסגירה ומי מטהרה, אני איני יכול לראות את הנגעים אני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים, ואין כהן אחר בעולם. וזהו 'אשר בצאתו מרחם אמו' כלומר שאם לא תפילתך, אין לה תקוה.

אולם האב"ע פירש שאין כאן משל דווקא לבשר הנפל, אלא המשילו את בשר המצורע לבשר המת: 'אל נא תהיה אחותנו כנפל המת, אשר בצאתו מרחם אמו נאכל חצי בשרו'.

ואילו ה'דעת זקנים' פירש, שמרים לא הומשלה למת ממש אלא לתינוק הנולד מצורע, והנולד מצורע אין לו רפואה עולמית, וזהו שאמר אהרן, אל נא תהיה אחותנו כמי שנולד מצורע שאין לו רפואה, אלא מכיון שכל צרעתה באה על ידי חטא, יש לה רפואה על ידי תפילה, כמו שמצינו אצל פרעה שנצטרע כשלקח את שרה, ונרפא כאשר התפלל עליו אברהם לאחר שהשיבה.

הצד השווה בכל פירושים אלו שמרים הומשלה בהם לתינוק המת או המצורע. אולם ת"י מבאר באופן מיוחד את המשל המדויק והנמשל, ולדבריו מרים כלל לא הומשלה לתינוק המת אלא לאמו:

בְּבִעוּ מִיָּנֶה, לֹא תִהְיֶה מִרְיָם אַחֲתִי מִצְרָעָא מְסֻבָּא בְּאַהֲלָא בְּמִיתָא. דְּהִיא מִדְּמִיָּא לְוִלְדָּא דְּאִישְׁלָם בְּמַעֲיָא אִמִּיהָ תִּשְׁעָא יְדִחוּ, וְכִיּוֹן דִּימְטָא קִינָא לְמַפּוֹק לְעֵלְמָא, וְאַתְאכִיל פְּלָגוֹת פִּישְׁרִיהָ בְּזִמְנִי דִּיתְבָּא אִמִּיהָ עַל מִתְבָּרָא, וַיִּמּוֹת וְלָדָא וּמִפְקָא יִתִּיה חֵיתָא כִּד מְחַתִּיד. הִיכְדִּין כִּד הוֹיֵנָּה פְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם, הוֹת מִרְיָם אַחֲתִי מִיָּא יִתְנָ בְּגִלּוֹתֵהּ וּבְטִלְטוּלֵהּ וּבְשִׁעְבּוּדֵהּ, וְכִדוּ מִטַּת זִמְנָא לְמַפְקָא וּלְמִידוֹת יִתְ אֲרָעָא דִּישְׂרָאֵל, הָא כְּדוֹן הִיא מִתְמַנְעָא מִיָּנֶה. בְּמִטּוּ מִיָּנֶה דְּבִנְיָ צְלִי כְעֵן עֲלֶיהָ, וְלֹא נִזְבָּדָא זְכוּתָא מִגֵּן קְהֵלָא:

[בבקשה ממך, אל תהיה מרים אחותנו מצורעת טמאה באהל כמת, שהיא דומה לולד שנגמד במעי אמו תשעה חדשים, וכשהגיע זמנו לצאת לעולם, ונאכל חצי בשרו -

23. את הרעיון של 'בשר אחד', מצינו גם בספורנו, רק ביאר זאת באופן קצת שונה: שהיות ואתם בשר אחד אין ראוי שאתה תיכנס לארץ הנבחרת ותבנה בית מכוון לשבתך, ואילו אחותך אשר היא חצי בשרך תישאר במדבר.

וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאָסֶף מֵרִים •
זכותה של מרים או כבודו של משה? בזכות מי
המתינו למרים?

(במדבר יב, טו) וַתִּסָּגֵר מֵרִים מַחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת
יָמִים וְהָעַם לֹא נָסַע עַד הָאָסֶף מֵרִים:

מפני מה העם לא נסע, עד האסף מרים?

רש"י הביא דברי חז"ל (סוטה ט:): "זה הכבוד חלק לה המקום,
בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור,
שנאמר (שמות ב, ד): 'וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מִרְחָק לִדְעָה מֶה יַעֲשֶׂה
לוֹ'. ובבעל הטורים (כאן) הביא רמז לכך, שבפסוק 'ותתצב'
יש ז' תיבות, לכך המתינה לה שכינה שבעת ימים.

והנה נסיעת בני ישראל היתה תלויה בהעלות הענן מעל
האהל, ככתוב (שמות מ, לו): 'וּבִהְעֹלֹת הָעֶנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם', וכאן לכאן 'הענן לא התרומם'
מפני זכותה של מרים.

אולם האור החיים (כאן) דייק את לשון המקרא: 'וְהָעַם לֹא
נָסַע' ולא נאמר 'ולא נסע העם', שתלה הכתוב הדבר בעם,
לומר שאף שבפועל הענן לא נתעלה, מ"מ 'הסכימו העם
לכבד את מרים גם מצד זכותה' (והיינו אף אם הענן היה עולה).

ויותר מזה מצינו בספורנו (כאן) שכתב, שאף שהענן סר מעל
האהל, מ"מ לא נסעו בני ישראל 'לפי שהכירו שלא נעלה אז,
אלא להרחיק המצורעת'.

אולם בת"י עה"פ הקודם (פסוק יד) מבואר שהעם והענן הארון
והמשכן כולם התעכבו מפני זכותו של משה:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה, וְאַבְיָה אֵילָיו מִנְזִיף גִּזְף בְּאַנְפָּהּ הָלֹא
הָיָה מִכְסָּפָה וּמִיטְרָדָא שִׁבְעָתִי יוֹמִין, וּבְדִין דְּנִזְפָּה בָּהּ
מִן דִּינָא דְּתַבְסוּף אֲרִבִּיסָר יוֹמִין, אֱלָהֵן מִסְתַּנֵּה דְּתַטְרָד
שִׁבְעָתִי יוֹמִין מִבְּרָא לְמִשְׁדִּיתָא. וְאַנָּא מַעֲבָב בְּגִין זְכוּתָךְ,
עֲנִי יָקָרִי וּמִשְׁבָּנָא וְאַרְזָנָא וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד זְמַן דְּתִיתָסִי,
וּמִבְּתַר כְּדִין תִּתְבַּנְּשׁ:

[ואמר ה' למשה, ואביה איליו היה נוזף באפה, הלא היתה
מתביישת ומורחקת שבעת ימים, ובעת שנזפתי בה מן
הדין שתתביש ארבעה עשר ימים, אלא מספיק שתורחק
שבעה ימים מחוץ למחנה. ואני מעבב בגלל זכותך ענני
הכבוד והמשכן והארון וכל ישראל, עד זמן שתיתסי,
ולאחר מכן תאסף].

מבואר בת"י שה' אמר למשה שהוא מעכב את הענן המשכן
והארון וכל ישראל, מפני זכותו של משה. וכ"כ ה'דעת זקנים'
(כאן) **שלא נעלה הענן, משום כבוד משה.**

ואף שלכאן פירוש זה נראה כחלוק על הפירושים שהובאו
לעיל, מ"מ יתכן שאין בכך סתירה, וכמש"כ האוה"ח (הנ"ל)
שהפסוק מגלה לנו שהסכימו העם לא לנסוע גם מפאת
כבודה של מרים, והיינו שלדברי ת"י נצט"ל שהיו ב' סיבות
לכך שבני ישראל לא נסעו: א. מה שהענן לא נתעלה וזה היה
בזכותו של משה. ב. כבודה של מרים, שהיה סיבה בפנ"ע אף
אם לא היה הסיבה הראשונה. ויל"ע.²⁴

24. יתכן לשלב בין הביאורים ולומר, שכבודו של משה היה שלא תישאר אחותו מאחור, בשביל שיחזיר לה הגמול על שהתייצבה מרחוק לשומרו ביאור. אולם לפי פשוטו, כבודו של משה הוא שמתעכבים כולם בשביל אחותו שהיא כאחות המלך.